

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА: ЗАРУБІЖНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра теоретичної та прикладної економіки,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
тел.: 0502737396,
факс: 0342231574

Анотація. У статті розкрито особливості соціальної політики в країнах з ринковою економікою та визначено національні пріоритети в умовах інтеграції до світової спільноти. Обґрунтовується соціальної спрямованості ринкових реформ. необхідність

Ключові слова: державна соціальна політика, соціальний захист населення, соціально-орієнтована економіка.

Annotation. In the article the features of social policy are exposed in countries with a market economy and certainly national priorities in the conditions of integration to the world association. The necessity of social orientation of market reforms is grounded.

Key words: public social policy, social defence of population, socially oriented economy.

Вступ. Найвищою соціальною цінністю в Україні, як зазначено в Конституції, є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека. Зокрема, держава зобов'язується забезпечувати право особи на соціальний захист у разі повної, часткової або тимчасової непрацездатності, втрати годувальника, безробіття, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це, безперечно, свідчить про її соціальну спрямованість.

Основними цілями державної соціальної політики в Україні визначені необхідність наповнення реформ соціальним змістом, розвиток демократії, формування громадянського суспільства, забезпечення відтворення населення, оптимізація ситуації на ринку праці. В умовах сьогодення назріла необхідність активізації соціальної ролі держави, відпрацювання механізму взаємодії держави й суспільства в соціальній сфері, забезпечення гідних умов життя, що сприятиме зростанню добробуту громадян, становленню середнього класу.

Постановка завдання. Будь-яке суспільство прагне створити якнайкращі умови для життєдіяльності людей і досягти соціальної справедливості. Тому в Україні необхідні розробка та впровадження ефективної, виваженої державної політики. Метою публікації є саме пошук ефективної моделі соціальної політики, спрямованої на посилення соціальної орієнтації економіки та заснованої на зарубіжному досвіді, яка б ураховувала потреби як окремого громадянина, так і суспільства в цілому.

Результати. Для розвинутих країн належність до бідних, середніх чи багатих верств населення не є зафіксованою. Причинами нерівності доходів можуть бути розбіжності в оплаті праці, різний склад родин, відмінності у фізичних і розумових здібностях людей, відмінності в освіті та професійній підготовці. Протягом життя доходи людини змінюються досить передбачено. Молодий працівник має низький дохід, однак із часом і набуттям досвіду доходи зростають і досягають максимуму у віці 50 років, а потім різко спадають, коли працівник іде на пенсію. Оскільки індивіди мають можливість компенсувати зміни життєвого циклу доходу за допомогою позик або заоща-

джень, рівень життя в будь-якому віці суттєво залежить від доходів, одержаних протягом усього життя, а не одного року.

Важливу роль у забезпеченні доходів особливо бідних верств населення відіграє здійснювана державна соціальна політика. Так, для ліберального типу соціально-економічної політики характерним є те, що соціальний захист відокремлений від вільного ринку й обмежується захистом осіб, які позбавлені доходів. Відома й консервативна модель соціального захисту, що передбачає класичний варіант соціального страхування, який ураховує трудовий внесок людини.

Доходи протягом життя можуть змінюватися під впливом випадкових або тимчасових подій. Так, у США спостерігається висока економічна мобільність, коли індивіди переходять із групи, що має один рівень доходів, у групу з іншим рівнем. Високий рівень мобільності означає, що більшість із тих, хто перебуває нижче від межі бідності, потрапили туди тимчасово. Згідно з ліберальною моделлю соціальної політики, проблеми соціального захисту розв'язуються переважно на рівні підприємств і найманих робітників в особі профспілок. Разом з тим держава також направляє значну частину коштів на забезпечення соціального захисту населення. У числі заходів із соціальної підтримки населення США слід відзначити розробку програм професійної підготовки та перепідготовки кадрів, охоплення системою соціального захисту та надання допомоги тим, хто її потребує, у тому числі в натуральній формі (талони на безкоштовне отримання продовольчих товарів, субсидії на житло, безкоштовна медична допомога). Зокрема, у США людина обирає додаткову медичну послугу залежно від своїх прибутків.

Німецька модель заснована на змішаному державно-приватному розв'язанні соціальних проблем, де відповідальність окремого підприємця замінена системою “обов'язкової” колективної відповідальності під контролем держави. На думку вченого, політика колишнього канцлера ФРН Людвіга Ерхарда, “...соціальна політика – це політика не для мільйонерів, а політика для мільйонів”. Саме завдяки Л. Ерхарду в широкий науковий обіг увійшов термін “соціальна держава”.

На відміну від монетаристської, соціальна держава регулює суспільні процеси, у тому числі й ринок, здійснює соціальну політику в інтересах більшості людей. Отже, при такій моделі підсилюється вплив держави на механізм функціонування ринку шляхом різнобокої та взаємопов'язаної соціально-економічної, валютно-фінансової, науково-технічної, інвестиційної й екологічної політики, що забезпечує необхідний розвиток виробництва та вирішення соціальних проблем суспільства. Але держава не має права обіцяти населенню неможливого. Прийняття соціальної програми базується на проєктах фінансового, матеріального, організаційного, кадрового забезпечення [1, с.24–25].

Високих стандартів життя в Німеччині було досягнуто завдяки правильному відбору соціально-економічної моделі розвитку суспільства, відповідності певних витрат (одна третина) від загального бюджету на соціальне забезпечення населення.

Німецький варіант соціального захисту, який отримав назву соціально-орієнтованої ринкової економіки, викликає особливу цікавість, оскільки він поєднує високу економічну ефективність з розвинутою системою соціального захисту, яка заснована на певних принципах, основним з яких є надання економічної свободи, що виступає стимулом високої продуктивності праці. Координація децентралізованого економічного планування в ринковій економіці виконується за допомогою механізму взаємодії попиту й пропозиції. Саме економічна свобода є рушійною силою цієї економічної системи. Забезпечення чесної конкуренції стало одним з важливих завдань держави. Якщо результати дії ринкового механізму стають неприйнятними із соціальної точки зору, то принцип економічної свободи доповнюється іншими принципами, характерними для соціальної держави.

Стосовно застосування окремих положень німецької моделі в системі соціального захисту населення України могли би бути втілені принципи активної державної політики повної зайнятості. Досягненню цього міг би сприяти й високий рівень професійної підготовки молоді, який у Німеччині складає 75% (у віці від 16–19 років більшість молоді проходить підготовку в професійно-навчальних закладах).

Концепція “соціального ринкового господарства” Л. Ерхарда має багато спільного з поглядом іншого вченого – Г. Мюрдаля, засновника так званої шведської моделі соціалізму, або соціально-регульованої економіки. Особлива модель соціальної держави у Швеції засновувалася на складній системі прямих і непрямих податків.

На думку Г. Мюрдаля, головне в “державі добробуту” – це соціальний захист населення, який передбачає діяльність держави за такими основними напрямками, як:

- 1) забезпечення членів суспільства високим прожитковим мінімумом та надання матеріальної допомоги тим, кому вона необхідна, і призупинення дії привілеїв стосовно тих, хто не має в ній потреби;
- 2) створення умов, які дозволяють громадянам заробляти кошти для повноцінного життя за допомогою будь-яких засобів, що не суперечать закону;
- 3) створення умов, що забезпечують задоволення потреб громадян в освіті, охороні здоров'я, праці для найманих робітників;
- 4) захист громадянських та політичних прав і свобод, що відповідають принципам правової, соціальної держави від політичного переслідування й адміністративного свавілля;
- 5) створення сприятливого соціально-психологічного клімату як у цілому в суспільстві, так і в окремих його осередках і структурних утвореннях.

Фундаментальною ознакою соціальної політики в Польщі та Чехії є спрямованість на допомогу суспільству тільки в тих випадках, коли особа чи родина, які на неї претендують, не мають власних можливостей подолати економічні й фінансові негаразди [1, с.28].

У Чехії діє система соціального страхування, яка охоплює практично все населення країни й становить 10% ВВП. Державна соціальна допомога спрямовується на попередження зниження доходів, у першу чергу сімей з дітьми. Використовується і система соціальної підтримки соціально вразливих верств населення, причому вона складає 4% ВВП й охоплює 4% населення країни. Приблизно 0,5% населення цієї країни належить до маргінальних груп (безпритульні, біженці), які випали із суспільного життя. Таким категоріям надається відповідна допомога як державними, так і недержавними установами й організаціями.

Якщо в Чехії та Польщі в основу діючих систем соціального захисту закладають диференційований рівень прожиткового мінімуму з урахуванням складу сім'ї, то в такій високорозвиненій країні, як Нідерланди, ще з 1965 року відмовилися від практичного використання прожиткового мінімуму. Мінімальний рівень державних гарантій у цій країні встановлюється, виходячи з рівня мінімальної заробітної плати, яка визначається, раз на рік, ґрунтуючись на механізмах соціального партнерства [2, с.36– 37].

Модель соціального захисту населення Японії базується на ефективних варіантах сучасного управління з “людським обличчям”. У цій країні сповідуються принципи моралі, за якими багатством вважаються, у першу чергу, людські ресурси, тому тут створюються належні умови для найбільш ефективного їх використання. Одним з важливих завдань, які вирішуються, є встановлення хороших відносин із працівниками, створення ставлення до корпорації як однієї сім'ї. Фірми здійснюють відчутні виплати співробітникам на соціальні цілі та інші матеріальні й духовні стимули. Важливою складовою соціального захисту працівників є система довгострокового позитивного найму та трудового стажу. Професійно-кваліфікаційне просування по службі перш за

все залежить від віку та стажу, потім ураховуються всі інші показники. Чим більше людина працює в компанії, тим вищі її заробітна плата, посада, пільги та пенсія, надбавки на утримання сім'ї, медичне обслуговування, соціальне страхування.

Велика увага в Японії приділяється особам старшого віку й довголітнім (90 та більше років). Зокрема, кожна людина, яка досягає віку довголіття, отримує поздравлення та цінний подарунок від імператора Японії. Економічною основою моделі соціального захисту населення Японії є досягнення науково-технічного прогресу, який набув самопідтримуючого й самодостатнього характеру та став ключовим фактором економічного розвитку.

Національна модель соціального захисту передбачає підвищення рівня та ефективності соціального захисту населення, перехід до соціальної допомоги, диференційованої для різних верств населення. Соціально орієнтована економіка передбачає не лише соціальний захист, а й створення такого організаційно-економічного механізму, який сприяв би зменшенню тієї частини населення, що потребує цієї допомоги. Модель спрямована, насамперед, на необхідність забезпечення соціально гарантованого мінімуму задоволення потреб. Інструментом такої моделі є адресна соціальна політика, активна політика зайнятості, а етапами реалізації – вибір соціальних пріоритетів, визначення джерел фінансування, розробка та впровадження соціальних програм.

Незважаючи на істотні відмінності в соціально-економічній і політичній ситуації в країнах розвинутої ринкової та перехідної економіки, зарубіжний досвід соціальної політики має важливе значення у формуванні ефективної моделі соціального захисту населення України. Цінність цього досвіду полягає у такому:

- приділенні значної уваги питанням соціальної політики та відпрацюванні оптимальних форм, методів і механізму соціального захисту різних верств населення;
- профілактичній спрямованості підходів боротьби з бідністю та реальності діючих систем соціального захисту населення;
- побудові механізму соціального захисту населення з урахуванням системоутворюючого фактора, утіленого в сукупності суспільних цілей та інтересів громадян;
- реалізації соціальних програм на основі застосування їх належного наукового забезпечення, соціальної експертизи й моніторингу;
- перенесенні акцентів у вирішенні проблем соціального захисту із центральних державних структур на регіональні, підвищенні ролі недержавних громадських організацій у реформуванні системи соціального захисту населення;
- використанні в системі соціального захисту найбільш ефективних його форм і методів, раціонального співвідношення адресності й безадресності з урахуванням матеріального становища особи, сім'ї, окремих соціальних груп населення.

Висновки. В умовах соціально-ринкової трансформації держава має виступати соціальним амортизатором перетворень й одночасно проводити активну соціальну політику на нових, адекватних ринковим вимогах.

Національна модель соціальної політики повинна являти собою поєднання лібералізму й адресної спрямованості. Перший дає можливість в умовах відсутності достатніх фінансових коштів у держави створити умови для самореалізації і самозабезпечення економічних суб'єктів. Друга складова передбачає формування раціональної системи соціального захисту населення. Практично в усіх високорозвинутих країнах існують програми соціального страхування і державної допомоги бідним, які передбачають страхування за віком, у разі непрацездатності, втрати роботи, програми додаткової допомоги: медичне страхування, допомога багатодітним родинам, надання різних пільг. Важливою також є політика перерозподілу доходів, розрахована на довгострокову перспективу, оскільки дає можливість бідним одержати необхідну допомогу та забез-

печити задоволення життєвих потреб, що сприятиме послабленню соціальної напруги та підвищенню економічного й соціального добробуту в країні.

1. Борецька Н. П. Соціальний захист населення на сучасному етапі : стан і проблеми : монографія / Н. П. Борецька. – Донецьк : Янтар, 2001.
2. Лібанова Е. Досвід соціальної політики в країнах розвинутої ринкової та перехідної економіки і можливості його використання в Україні / Е. Лібанова, В. Івашкевич, В. Бевз // Україна: аспекти праці. – 1997. – № 1.
3. Режим доступу : <http://hdr.undp.org/reports/> – Human Development Report, 2009.
4. Солдатенко М. О. Соціальний захист за державними стандартами / М. О. Солдатенко // Соціальний захист. – 2006. – № 10.
5. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота : термінол.-понятійн. слов. / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасик. – К. : МАУП, 2005.

Рецензенти:

Романюк М.Д. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту і маркетингу, декан економічного факультету Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника;
Івасишин О.І. – кандидат економічних наук, доцент кафедри теоретичної і прикладної економіки Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника.

УДК 336.51

ББК 65.26

Мигович Т.М.

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра фінансів,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
тел.: 0342596176,
факс: 0342231574

Анотація. У статті розглянуто теоретичні аспекти визначення суті поняття “видатки місцевих бюджетів”. Досліджено структуру видатків Івано-Франківської області. Проаналізовано напрями використання бюджетних ресурсів органами місцевого самоврядування.

Ключові слова: місцевий бюджет, видатки місцевих бюджетів, структура видатків місцевих бюджетів.

Annotation. Theoretical aspects to definition the essence of the notion “local budgets expenses” are studied in the article. The author investigated the structure of budget expenses in Ivano-Frankivsk region. The waves of the local authorities’ budget resources usage is analyzed as well.

Key words: local budget, local budgets expenses local budgets expenses, the structure of budget expenses.

Вступ. Сучасний етап соціально-економічного поступу України потребує посилення ролі органів місцевого самоврядування в комплексному гармонійному розвитку територій. Це зумовлює необхідність пошуку органами місцевого самоврядування дієвих інструментів управління бюджетними коштами регіонів, удосконалення методів використання фінансових ресурсів адміністративно-територіальних утворень, усебічного дослідження суті та структури видатків місцевих бюджетів.

Дослідження теоретичних і прикладних аспектів механізму використання бюджетних коштів на місцях для задоволення потреб населення через механізм формування